

Savaitraštis „Žemaičių žemė“

Antrojo pasaulinio karo metais nuo 1941 m. birželio iki 1944 m. rugpjūčio mėnesio Telšiuose buvo leidžiamas apskrities laikraštis „Žemaičių žemė“. Jį redagavo pedagogas, vertėjas, žurnalistas Kazys Mockus (gimė 1910 m. liepos 4 d. Rikantuose (Kelmės r.), mirė 1972 m. sausio 8 d. Bostone, JAV). Iš pradžių laikraštį leido Lietuvių aktyvistų fronto miesto skyrius, vėliau – Žemaičių kultūrinio veikimo centro vardu Kazys Mockus, spausdino Telšių apskrities savivaldybės spaustuvė. Redakcija veikė Telšių miesto Respublikos gatvėje (namo numeris. 20).

Savaitraštis buvo skirtas visai Žemaitijai. 1941–1942 m. jis buvo itin palankus okupacinei valdžiai – leidinyje paskelbta daug hitlerinę Vokietiją liaupsinančių straipsnių, plačiai buvo nušviečiama karo eiga, vokiečių pergalės fronte. Laikui einant, ypač po to, kai šio laikraščio leidyba ėmė rūpintis Žemaičių kultūrinio veikimo centras, vis daugiau vietos leidinyje buvo skiriama krašto ūkio, kultūros, švietimo reikalams. Čia buvo spausdinami skyriai „Ūkis“, „Kultūrinis gyvenimas“, „Kultūros kronika“, „Iš mūsų krašto“, „Sporto naujienos“, „Žemaičių miestai“, „Įvairios žinios“ ir kt.

Populiarinant žemaičių tradicinę kultūrą, žemaitišką rašybą, šiame leidinyje buvo pratęstos 1925–1940 m. Telšiuose leisto savaitraščio „Žemaičių prietelius“ tradicijos. Žemaitiškai parašyti tekstai buvo spausdinami skyrelyje „Žemaitiškuojė kertelė“. Dažniausiai tai būdavo savaitraščio bendradarbių užrašyti nedideli tautosakos objektai (patarlės, padavimai, orų spėjimai, pasakos, legendos, dainų tekstai, anekdotai, juokai ir kt.). Šiame leidinyje buvo spausdinamo ir žemaitiškos rašybos taisyklės, diskutuota, kas šioje srityje gerai, o kas keistina.

Paskutiniaisiais leidimo metais savaitraštis jau buvo gana įdomus ir turiningas, žemaičių kraštui aktualus informacijos, politikos ir kultūros leidinys.

Parengė Kazimieras PRUŠINSKAS

Pavasaris. Bonifaco Vengalio nuotrauka

Velykos

Velykos (Kristaus prisikėlimas) – viena didžiausių religinių švenčių. Jos būna pavasarį, data kasmet kinta, skaičiuojama pagal Mėnulio kalendorių. Krikščionių Velykos – pirmąjį sekmadienį po pavasario lygiadienio ir gali būti nuo balandžio 4 d. iki gegužės 8 dienos. Šiomet (2022-aisiais) katalikų Velykos bus balandžio 17 d., stačiatikių – viena savaitė vėliau – balandžio 24 d. Jei kuriais nors metais stačiatikių Velykos sutampa su žydų švente *Pesacho*, jos nukeliamos vienai savaičiai.

Kaip Velykos Žemaitijoje būdavo švenčiamos seniau? Atsakydami į šį klausimą pateikiame du tekstus, kurie išspausdinti 1941–1944 m. leistame savaitraštyje „Žemaičių žemė“ (tekstų kalba, rašyba netaisyta).

Velykos anksčiau ir dabar

1944 m. balandžio 8 d. Nr. 13–14(143–114), p. 2, 8

Senovinė lietuvių tikyba, kaip žinome, buvo dangaus – saulės, mėnulio, žvaigždžių ir t. t., medžių, ypatingai ąžuolų, dievinimas ir garbinimas. O lietuvių ir žemaičių būdas visais laikais buvo

(Nukelta į 34 p.)

labai prieraišus, pastovus ir tvirtas. Kaip dabar jis yra suaugęs su Kristaus mokslu, taip senovėje buvo atsidadęs gamtos jėgų garbinimui.

Yra taip pat žinoma, kad lietuviai buvo apkrikštyti vėliau, kaip kad jų aplinkiniai kaimynai. Ir pats krikštas didžiausioje daugumoje buvo atliktas gana masiniai staigiai ir paviršutiniai. Anų laikų dvasininkai, nemokėdami lietuvių kalbos, negalėjo pakankamai išaiškinti žmonėms naujos tikybės dėsnių. Tad ir po apkrikštijimo senovės lietuviai dažnai įsileisdavo į senovės dievų garbinimą. Taip Mažvydas savajame katekizme, išleistame 1577 metais, perspėja lietuvius ir žemaičius:

*„Kaukus Szemepatis ir Lauksargus pameskiet.
Wisas welnuwas deiwes apleiskiet.
Tos deiwes negal jumc neka gera duty,
Bet tur wysus amszinai prapulduintys.“*

O Mykalojus Daukša 1595 m. Vilniui išleistame katekizme į mokytojaus klausimą „Kas nusideda pirmajam Dievo prisakymui?“ mokinio lūpomis atsako: „*Ypatingai tie, kurie garbina ugnį, Žemyną, perkūną, žalčius, medžius, gojus, kipšus ir kitus velnius.*“

Skrodzkius 1847 metų katekizme vėl panašiai nusako. Pats vyskupas M. Valančius 1897 m. išleistoje „Žemaičių vyskupystė“ nusiskundžia, kad apie Palangą, Darbėnus, Laukžemę, Kretingą, Salantus, Karteną ir t. t. buvo dar žemaičių, kurie per visą savo gyvenimą nėra matę katalikų kunigo, ant alkakalnio prie Salantų ir Birtutės kalno Palangoje degina aukas Perkūnui, kaip ir pirmiau. Panašiai yra minėję savo laiškuose kiurfiurstas Johann Friedrich'as, vyskupas J. M. Korvin Kossakowsk'is ir kt.

Tad nestebėtina, kad mūsų apščiausia tautosaka yra perdėm pilna senovinės tikybės liekanų. Anot A. Pogodin'o ir kitų mūsų senovės tyrinėtojų, daug krikščioniškųjų apeigų yra sutapę su mūsų senovinės tikybės iškilmių apvaikščiojimo vieta ir laiku. Kur degdavo Perkūnui ir kitiems dievams aukos, ten pastatytos bažnyčios (Vilniaus katedra, koplyčia ant Birtutės kalno Palangoje ir t. t., ir t. t.), o Kalėdos, Velykos, šv. Jono diena ir t. t. supuola su senovės tos pačios reikšmės šventėmis.

Nusibosta šaltoji žiema ir trumposios dienos. Nepaprastai laukiama, kad grįžtų visų gamtos galbių gailėstingoji saulė, kad ji atneštų šilumą, atgaivinimą – kad ateitų pavasaris. Tad senovės lietuviai tą laikotarpį, kuomet diena prilįgsta nakčiai ir jau saulė pradeda priartėti, rinkdavosi į aukštesnes vietas, ant kalnų užkurdavo saulės garbei ugnį, degindavo jai aukas, siųsdami ugnies liežuviais jai pastiprinimą, dėkodami už malonėjimą atsigrįžti ir maldaudami, kad ji greičiau ateitų, kad niekur nebenuklystų. Šių apeigų metu buvo dainuojamos atitinkamos saulinės dainos, kaip tai

*„Miela saulyte, dievo dukryte,
kur taip ilgai buvai,
kur taip ilgai gyvenai,
nuo mūsų atstojusi?“*
Toj pačioj dainoj geroji saulė atsiliepia:
*„Už jūrų, už marelių
kas rytą vakarėlį
aš kursčiau ugnelę,
globojau našlaitėlius,
sušildžiau piemenaičius.
Daug mano giminėlės,
daug mano dovanėlių.“*

Kartu būdavo einami tam tikri žaidimai ir šokami šokiai, kaip kad dabar labai linksma per Velykas pasidaro. Tos šventosios saulės garbei ugnies parsinešdavo į namus, ja apsmilkydavo visus trobesius bei gyvulius ir po to užrausdavo namų židiny kalbėdami: „*Šventoji Gabija, gulėk dabar ramiai po pelenais, dek šviesiai, kuomet tu vėl būsi įžiebta. Amen.*“ O jau pakrikštytieji lietuviai senaisiais laikais Gabiją (mitologinis ugnies pavadinimas) užrausdami kalbėdavo: „*Vardan Dievo tėvo ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios. Amen. Šventoji Gabija*“ ir t. t. Ir labai saugodavo senovės lietuviai ugnį, nes jei ji užges, tai reikšdavo didelę nelaimę:

*„Užgeso mano ugnelė,
numirė mano motinėle.
Ugnies gavau pas kaimynus,
bet negavau motinėlės.“*

D-ras J. B. (Dr. Jonas Basanavičius)